

Színház

Akolmeleg

Závada Pál: Egy piaci nap

Lécekből, husángokból, láncokból álló függöny zárja körbe a színpadot. Mindegyik szálát megkülönbözteti valami – hosszúság, vastagság, szín, göcsört –, minden darab egyedi, mégis az egyformaság és az áthatolhatatlanság az uralkodó.

Khell Zsolt díszlete csodálatosan leképezi a tömegpszichózis struktúráját és működését – hiszen a tömeg az egyik főszereplő Mohácsi János rendezésében, a Závada Pál regényéből készült *Egy piaci napban*. Az a tömeg, mely közvetlenül a második világháború után számos zsidóellenes pogromot követett el szerte az országban. Megdöbbenő ezekkel a tettekkel szembesülni, pedig nyilván nem érhetett véget egy csapásra a hivatalos erők által is szított, sulykolt és ezáltal beidegződött gyűlölet. A táborkból hazatérőket is inkább „zavaró tényezőknak” tekintették a helyiek, akik már rég felosztották maguk között a zsidók hátrahagyott vagyonát. (Egyébként ezekben a „hazatérési” jelenetekben Mohácsiék különösen erősek, lásd még a régi nemzeti *Egyszer élünk...-et*, mely oly kifejezően jelenítette meg a Gulagról visszatérők árnyszerűségét, emlékké felejtettségét.)

Kunmadarason (a regényben és az előadásban Kunvadas) 1946-ban a háborús bűnökkel vádolt tanító védelmére összegyűlt tömeg indította be azokat az antiszemita indulatokat, melyek végül három halálos áldozathoz és rengeteg sebesülthöz vezettek. Závada regénye a tanító feleségének szemszögéből látatja ezeket az eseményeket, az elbeszélés mód szándékosan megnehezíti a megértést, az okok és következmények szétszálazását, a résztvevők szerepének feltárását. A Rad-

nóti előadása is fenntartja ezt a zavart, anélkül, hogy zavaró lenne: egyszerre uralkodik benne a káosz és a rend. A kicsiny színpadon végig jelen van a tízennégy színész, akik, ha nincsenek jelenben, a verésre is alkalmas függönyléceket ütögetve, különböző hangokat kiadva egészítik ki a Mohácsi-előadásokból szinte elmaradhatatlan Kovács Mártont és együttesét. Kifinomult zajzene jön létre így: részvétlenül tompa hangok és ritmusok. A színészek több szerepet is játszanak, mindenkinek jut áldozatból és gyilkosból is. A tömeggé olvadt arcközből kiélesedik egy-egy szólam: bizonyos karakterek ugyanazt mondják minden helyzetben, pl. „én ott sem voltam”, vagy hogy „erre rá fogunk baszni”.

A regényben – és ezt az előadás is kidomborítja – az a legmegdöbbentőbb, hogy a szereplők mennyire bele vannak ragadva az antiszemita beszédmódba, hogy mire megváltozott a hivatali erők retorikája, mennyire nem maradtak másfajta szavak. Az pedig egészen a máig ível, hogy az emberek mennyire ellenőrizetlenül, a tényekkel mit sem törődve osztanak meg egymással álhíreket. Kunmadarason/vadason például egybek mellett az hergelte fel a tömeg dühét, hogy elterjedt: eltűnt két gyerek – az előadásban senkit sem érdekel, hogy tényleg eltűntek-e, vagy hogy egyáltalán kik azok –, rögtön előkerül a vérvád.

A szereplők kopott hokedlikén, padokon ülnek, ezeket a bútorokat mozgatva rendeződnek alakzatokba, de az egyik lóca például ajtóként is szolgál. Ez az eszköztelenség a falusi színjátszást is megidéz, már csak azért is, mert van ebben a kis színpadra zsúfolt tömegben, a színpadkép egészében valami bezártságérzet,

SCHNEIDER ZOLTÁN ÉS NÉMEDI ÁRPÁD

ugyanakkor akolmeleg. A minden ízében társulatként funkcionáló, egymásra figyelő, pontosan dolgozó színészeknek biztosan részük van ebben a meghittségben, de nyilván a felidézés, az emlékezés pátosz nélküli komolyságának és megtisztító erejének is.

Az előadásban ugyanis a tanítónő (Radnay Csilla) és férje legfőbb ellenlábásának felesége, Irén (Martinovics Dorina) beszélgetése eleveníti fel – és meg – a történeteket. Pont, pont, pontra végződő mondataik indítják el a jeleneteket, melyeknek aztán maguk is nézői vagy szereplői lesznek. A két nő egyéni sorsa erőteljesebben jelenik meg, a szereplők közötti viszonyrendszerek élesebben láthatók a színpadi változatban, mint a regény epikusabb történetközvetítésében. A történelemben bekapcsolódó férjekkel való kapcsolat is jóval árnyaltabb, ezáltal az előadás sokkal inkább adja egyfajta női olvasatát az eseményeknek. Megrendítő pillanatok eredményez ez a furcsa, egyáltalán nem egyértelmű barátság, a női sorsközösség, például

amikor szabadkozva, a lényegét nem kimondva adják tudtára egymásnak, hogy férjeik parancsa miatt soha többé nem fogják látni egymást.

Az *Egy piaci nap* témájában, hangulatában, bizonyos színpadi eszközeiben – és már csak Radnay és Martinovics jelenléte miatt is – erősen emlékeztet az *Egyszer élünk...-re*. Ugyanakkor nem annyira szereteágazó és epikus: például – egy Mohácsi-előadáshoz képest – szinte mértéktartó hosszúságú, 2 óra 25 perc (igaz, szünet nélkül), de végig nagyon fesszes tempójú, koncentrált. A szövegben szinte alig vannak díszítések, szóviccek vagy utalások, főleg nem aktuálpolitikaiak. Ahogy a rendező Miskolcon színre vitt, szintén nagyon finoman kimunkált *Kabaré*-jában, úgy itt is az áthallásokba, a retorikai fordulatok ismerőségébe, a fejünkben felállított párhuzamokba borzongunk bele. És a valóság, az élet ijesztő mennyiségben hívja elő ezeket.

Rádai Andrea

Radnóti Színház, május 13.